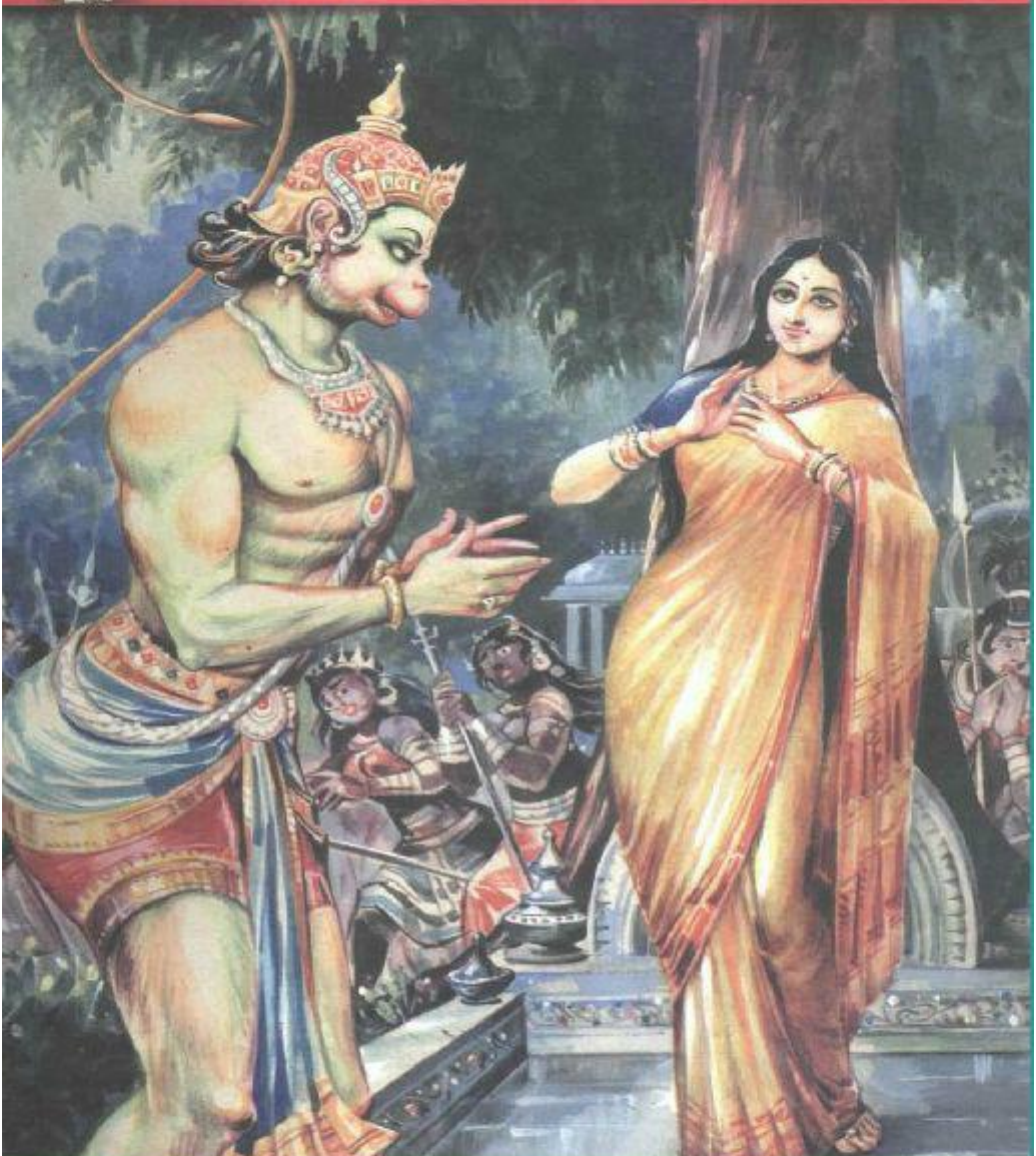
डिसेंबर २००१ Rs. 10/-

चांदोबा

भारतवीर प्रश्नावलीत भाग घ्या आणि आकर्षक बक्षिसे मिळवा

भारताचे वीर – ३

रामायण आणि महाभारत तुमच्या आवडीचे आहे ना? मग त्यांतल्या कांही वीरांबद्दलची ही प्रश्नावली आहे.

तीन बिनचूक उत्तरांना बक्षिसादाखल सायकली मिळतील. *

1. सूर्यदेवाचा हा दानशूर पुत्र मित्रासाठी प्राणाचेही दान देण्यास तयार होता. तो कोण आहे?
----
2. मातेच्या गर्भात असतानाच युद्धविद्येचे पाठ याने शिकले होते. बलाढ्य सेनेशी युद्धभूमीवर लढताना तो मृत्यू पावला. त्याचे नांव काय?

3. या वानर राजपुत्राला श्रीरामाचा दूत म्हणून लंकेला पाठवला होता. हा वीर कोण? --
4. या वीराला इच्छामरणाचे वरदान मिळाले होते. लढाईत पडल्यानंतर शुभवेळ येईपर्यंत तो बाणांच्या शय्येवर पडलेला होता. तो कोण होता?
----
5. आपल्या भावांबरोबर अज्ञातवासांत असताना हा महान धनुर्धर एका नृत्यशिक्षकाच्या भूमिकेत राहिला होता. नांव ओळखण्यासाठी आणखी कांही सांगणे नकोच!

प्रत्येक प्रश्नाचे उत्तर दिलेल्या ओळीवर लिहा. या पांच वीरांपैकी तुम्हाला कोणता वीर आवडतो व कां? 'इतिहासांतला माझा आवडता वीर' याबद्दल दहा शब्द लिहा.

....
....
....

स्पर्धकाचे नांव : ....
वय : .... वर्ग : ....
पत्ता : ....
पिन : .... फोन : ....
स्पर्धकाची सही : ....
पालकांची सही : ....

हे पान नीट कापून ५ जानेवारी २००२ पूर्वी पुढील पत्त्यावर पाठवा.

HEROES OF INDIA QUIZ - 3
CHANDAMAMA INDIA LIMITED
No.82, DEFENCE OFFICERS COLONY
EKKATTUTHANGAL, CHENNAI - 600 097.

सूचना :

१. ही स्पर्धा ८ ते १४ वयोगटांतल्या मुलांसाठी आहे.
२. *सर्व भाषांतून फक्त तीन विजेते निवडले जातील. विजेत्यांना योग्य उंचीच्या सायकली बक्षिस दिल्या जातील. एकापेक्षा जास्त अचूक उत्तरें आल्यास विजेत्यांची निवड "माझा आवडता वीर" या वर्णनावरून केली जाईल.
३. परीक्षकांचा निर्णय अंतिम राहील.
४. त्याबद्दल वेगळा पत्रव्यवहार केला जाणार नाही.
५. विजेत्यांना पोस्टानें निर्णय कळवला जाईल.

ही बक्षिसें देत आहे

HERO CYCLES

वेळेची किंमत

दीक्षित हा त्या गांवातला प्रसिद्ध वैद्य होता. तो अतिशय हुशार होता. रोग्याला योग्य औषध देण्यांत तो निष्णात होता असे सर्व लोक म्हणत असत. एकदा कमलशेठ नांवाचा एक सावकार त्याला भेटायला गेला.

कमलशेठला पाहून दीक्षितने "या, बसा शेठजी, एक मिनिटभर जरा थांबा" असे म्हणत औषधाच्या पुड्या त्यानें आंत नेऊन ठेवल्या.

दुसऱ्याच क्षणीं बाहेरून एका भिकाऱ्याची हांक ऐकू आली. "मालक, मी लंगडा आहे, चालता येत नाही, दोन्ही डोळ्यांनी दिसत पण नाही, मला कांहीतरी दान द्या मालक!"

दीक्षितने त्या भिकाऱ्याला पुढें जायला सांगितले आणि तो भिकारी पुढें निघून गेला.

कमलशेठ कांहीतरी बोलायला सुरवात करणार तेवढ्यांत आणखी एक भिकारी तिथें ओरडत आला. "साहेब, मी म्हातारा आहे, माझ्या अंगात काम करण्याची ताकदसुद्धा नाही. मला कांहीतरी दान द्या आणि पुण्य मिळवा!" यावेळेस दीक्षिताने कठोर स्वरांत म्हटले, "जा जा, चल जा इथून." हे ऐकल्यानंतर तो म्हातारा भिकारी तिथून निघून गेला.

तेव्हां कमलशेठने बोलणे सुरुं केले, "दीक्षितजी, मी इथें अशा कारणासाठी आलो होतो की...." तितक्यांत बाहेर जोरजोरांत ढोलकें वाजवण्याचा आवाज सुरुं झाला.

आपल्या चेहऱ्यावर रंग लावलेला एक बलदंड माणूस स्वतःला चाबकाचे फटकारे मारीत होता. त्याच्या जवळच एक बाई होती

- काशीराम -

ती ढोलकें वाजवीत होती. त्यांना पाहून दीक्षित लागलीच बाहेर आला आणि त्याने आपल्या खिशांतून एक रुपया काढून त्या बाईला दिला. ती दोघेही लगेच तिथून निघून पुढें गेली.

ह्याच्यावर आश्चर्य वाटून कमलशेठने म्हटलं, "मला एक छोटीसी शंका आहे."

"शंका ती शंकाच असते. त्यांत छोटी मोठी असा फरक नसतो. कांही कां असेना, तुम्ही सांगा, तुम्हाला कसली शंका आहे?" दीक्षितने विचारले.

"पहिले जे दोन भिकारी आले होते, त्यांना तुम्ही कांहीच दिलं नाहीत, पण नंतर ढोलकें वाजवत जी बाई कडकलक्ष्मीबरोबर आली, तिला तुम्ही एक रुपया दिलात. वास्तविक पहिला भिकारी लंगडा होता, दुसरा म्हातारा व अशक्त होता, पण ढोलकेवाले दोघेही धष्टपुष्ट होते. ज्यांना भिक्षेची गरज होती. त्यांना दान न देता आपण या दोघांना दान कां दिलेत? तुम्ही असं कां केलंत ते मला सांगता कां?"

"शेठजी, तुम्ही अगदी योग्य प्रश्न विचारलात. खरं म्हणजे भीक देताच कामा नये. मी देखील आत्ता कुणालाच भिक्षा किंवा दान दिलेले नाही. जर मी लंगड्या भिकाऱ्याला किंवा म्हाताऱ्याला भिक्षा दिली नसली तरी ते मरणार थोडेच होते? आणखी कुठेतरी जाऊन ते भीक मागणारच. मी जे ढोलकीवाल्या

बाईला दिलं, ती भीक नव्हतीच." दीक्षितने म्हटलं.

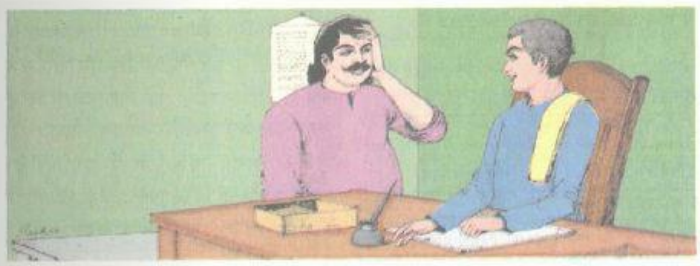
"मग त्याला काय म्हणायचं?" शेठजींनी विचारलं, "तर मग ऐका. शेवटी जे दोघे आले ते खरे भिकारी होते. तिने ढोलकें वाजवायचे आणि त्याने स्वतःला चाबकाने मारुन घ्यायचे हे पाहणें मला सहन झाले नाही. पैसे दिले नसते तर ही कटकट चालूंच राहिली असती. आणि आपल्याला घाणेरड्या शिव्या देत ते नंतर गेले असते. केवळ यासाठीं मी तावडतोब पैसे दिले व त्यांना घालवून दिले. पंधरा मिनीटे कटकट झाली असती आणि मनाला त्रास झाला असता तो वांचला." दीक्षित म्हणाला.

इतक्यांत अचानक कमलशेठला कांहीतरी सुचले व त्याने खिशांतून एक रुपया काढून म्हटले, "घ्या हा रुपया. माझ्या शंकेला उत्तर देण्यांत तुमचीही पंधरा मिनिटे खर्च झालीच. आणि हा वेळही आपल्या दृष्टीने महत्वाचा आहे."

दीक्षितने तो रुपया घेतला नाही. शेठजींच्याजवळ जरा सरकून दीक्षित उत्तरला, "हे बघा, शेठजी, आपला कांहीतरी गैरसमज झालेला आहे. मी त्या भिकाऱ्याचा वेळ खरेदी केला आहे. त्याला कोणत्याही परिस्थितींत मी एक रुपयापेक्षा जास्त देणार नाही. त्याच्यासाठीं मी एकच रुपया खर्च केला. परंतु तुम्ही या वैद्याचा मूल्यवान वेळ घेतला आहे. त्यासाठी एक रुपया पुरेसा होणार नाही. माझ्या या वेळेची किंमत मी आपले बोलणें ऐकल्यानंतरच करीन. आपण इथें कोणत्या कामाकरता आला आहात?" दीक्षितने विचारले.

हा प्रश्न ऐकून शेठजी आपले डोकें खाजवू लागला आणि आठवूं लागला कीं आपण कोणत्या कामासाठीं इथें आलो आहोत ते! दीक्षितने जोरांत हंसत म्हटले, "विसराळू-पणावर औषध मागण्यासाठी तुम्ही आला आहात. खरं ना?"

कमलशेठने आनंदाने म्हटलं, "हो हो, आत्ता आठवलं. आजकाल मी फारच विसराळू होत चाललो आहे."

ORISSA
The soul of India

तुमच्यासाठी एक स्पर्धा

कोणार्क

December
1-5, 2001
Konark Festival

ओरिसांतल्या कोणार्कमधें एक अतिभव्य व नेत्रदीपक असे सूर्यमंदिर आहे. तेराव्या शतकांत बांधलेले हे मंदिर स्थापत्यकलेचा एक अद्‌भुत नमुना मानला जातो. या गांवाचे कोणार्क हे नांव देखील या मंदिरामुळें पडले आहे कोन म्हणजे कोंपरा आणि अर्क म्हणजे सूर्य - सूर्याचा कोन.

या मंदिराचा एक आगळाच विशेष म्हणजे त्याचा आकार - सूर्यदेवाच्या भल्यामोठ्या रथासारखा या मंदिराचा आकार आहे. रथाला जोडलेले सात वास्तव आकाराचे घोडे आणि रथचक्रांच्या बारा जोड्या मिळून हे शिल्पपूर्ण होते. चाकांच्या बारा जोड्या म्हणजे वर्षाच बारा महिने आणि सात घोडे हे सात दिवसांचे प्रतीक आहे. बंगालच्या उपसागराच्या किनाऱ्यावर बांधलेले हे मंदिर, उगवतीच्या सूर्याचे वेगवेगळे रंग व कोनांतून दिसणाऱ्या छटा प्रवर्तित करते.

या मंदिराला 'काळा पागोडा' असेही म्हणतात. मंदिराचा निमुळता कळस सुमारें ७० मी. उंच होता, तो कोसळला आहे. पण नृत्यांगण व प्रेक्षागृह अजून सुस्थितींत आहे. संपूर्ण मंदिराच्या भिंतींवर उत्कृष्ट कोरीव काम केलेली शिल्पें व चित्रें आहेत. जागतिक वारसा स्थान म्हणून युनेस्कोने मान्यता दिलेल्या कांही स्मारकांपैकीं हे एक आहे.

सूर्यमंदिराच्या पडझडींतली अनेक सुंदर शिल्पें मंदिराच्या संग्रहालयांत आहेत. हेही कोणार्कचे एक आकर्षण आहे.

तुमच्यासाठी एक स्पर्धा

फक्त चौदा वर्षाखालील मुलामुलींसाठी

स्पर्धा - IV

१. सूर्य मंदिराजवळ कुशभद्रा नदी जिथें समुद्राला मिळते, तिथें आणखी एक प्रसिद्ध मंदिर आहे. ते कोणते आहे?

---

२. पूर्वी एक बंदर असणारा आजचा ओरिसांतला प्रसिद्ध किनारा कोणता आहे?

---

३. आशिया खंडातल्या सर्वांत मोठ्या धरणामुळें ओरिसांत एक कृत्रिम तलाव निर्माण झाला आहे. त्याचे नांव काय?

दिलेल्या ओळीवर तुमची उत्तरें सुवाच्य अक्षरांत लिहा. खाली दिलेले कूपन भरा व तुमची प्रवेशपत्रिका खालील पत्त्यावर पाठवा.

Orissa Tourism Quiz Contest
Chandamama India Limited
No.82, Defence Officers Colony
Ekkatuthangal, Chennai - 600 097

नांव : ....

वय : ....

पत्ता : ....

पिनकोड: .... फोन: ....

Winners picked by Orissa Tourism in each contest will be eligible for **3-days, 2-night** stay at any of the **OTDC Panthanivas**, upto a maximum of four members of a family. Only original forms will be entertained. The competition is not open to CIL and Orissa Tourism family members. Orissa Tourism, Paryatan Bhaven, Bhubaneswar-751 014. Ph: (0674) 432177, Fax : (0674) 430887, e-mail : ortour@sancharnet.in, Website : Orissa-tourism.com

यक्ष पर्वत

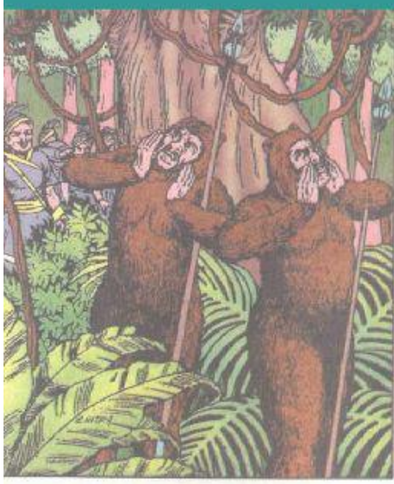
11

(पर्वतावरच्या किल्ल्यांत वीरपुरच्या घोडेस्वारांनी स्वर्णाचारीला पराभूत केले. तेव्हां तो कांही ताज्या दमाच्या सैनिकांबरोबर जंगलात पळून गेला. तिथें त्याला जीवदत्त व समरबाहू दृष्टीस पडले. आपल्या शिष्यांची गुरूभक्ती शाबित करण्यासाठी, गुरू भल्लूकाने आपल्या शिष्यांपैकीं एकाला उंच झाडावरून खाली उडी मारण्याची आज्ञा दिली. त्याचे शब्द पूर्ण होताच त्यांतला एक शिष्य झरकन झाडावर चढला आणि धडामदिशी त्याने खाली उडी मारली. त्यानंतर पुढें....)

गुरू भल्लूकाचा शिष्य त्या वृक्षावर चढला तेव्हांच जीवदत्त पळत आला आणि तो शिष्य जमिनीवर पडण्यापूर्वींच त्याने आपली काठी जमिनीवर ठेवली. अस्वलवाल्याने आपल्या गुरूचे नांव घेऊन उडी मारली व तो त्या काठीवरच पडला. जीवदत्ताने मोठ्या शिताफीने त्याला पकडले आणि जमिनीवर उभे केले.

अस्वलवाल्याला या गोष्टीबद्दल फार खेद झाला. आपल्या गुरूवरची भक्ती दाखवण्याची संधी त्याला मिळालीच नाही. त्याने दु:खी आवाजांत म्हटलं, "आपण मला वांचवलंत खरं, पण स्वर्गप्राप्तीची माझी संधी त्यामुळें आपण हिरावून घेतली." त्याच्या या बोलण्यावर जीवदत्त हंसून म्हणाला, "कुणास ठाउक तुला स्वर्ग मिळणार होता कीं नरक! कांहीही होवो, तू मरणापासून वांचलास. आता तुझे गुरू व तूं - तुमच्यावर समरबाहूला मदत करण्याची मोठी जबाबदारी येऊन पडली आहे."

तोपर्यंत गुरु भल्लूक, समरबाहू आणि खड्‌गवर्मा तिथें पोंचले. गुरु भल्लूकाच्या आनंदाला सीमा नव्हती. त्याने जीवदत्त व खड्‌गवर्मास म्हटले, "आपण स्वत: पाहिलेत ना माझे शिष्य किती निष्ठावंत आहेत ते?"

"त्यांची गुरूभक्ती अवर्णनीय आहे हे मात्र खरं हं! आता तुमच्या एका शिष्यावर मी एक काम सोंपवणार आहे ते त्यांना पुरे करावे लागेल."

गुरू भल्लूकने आणखी एका शिष्याला आपल्या-जवळ बोलावले. जीवदत्तने त्या दोघा शिष्यांना सांगितले, "वीरपुरचे घोडेस्वार इथेंच आजूबाजूला कुठेतरी असतील. तुम्ही दोघांनी असे नाटक करायचे कीं तुम्ही बेसावध असून त्यांचा हातांत सांपडला आहात व फसला आहात. त्यांना असे वाटले पाहिजे कीं या पहाडी दुर्गावरून समरबाहूचे सर्व अनुयायी तुमच्या गुरूच्या भुयारी किल्ल्यांत लपलेले आहेत. समजलं ना?"

"होय महाराज! लक्षांत आलं. हे तर गुरूचे व राजाचेसुद्धां काम आहे. आपल्या सांगण्याप्रमाणेंच आम्ही वागूं व आपला हेतू साध्य होईल." भल्लू-काच्या शिष्यांनी सांगितले.

त्यानंतर ते दोघे तेथून निघाले. ते बराच वेळ-पर्यंत जंगलात भटकत राहिले. सूर्यास्ताच्या-वेळीं त्यांना दोन घोडेस्वार एका झाडाखालीं बसलेले दिसले. दोघे आपसांत कांहीतरी बोलले व उंच आवाजांत ओरडले, "गुरू भल्लूक, आपण कुठे आहात? आम्ही इथें आहोत." असे चारपांच वेळां ते ओरडले.

त्यांचा आवाज ऐकून वीरपुरचे घोडेस्वार दचकले. त्यांच्या पुढाऱ्याने एकदम तलवार उगारली व आपल्या अनुयायांना म्हटले, "हे ओरडणारे कोण असावेत? बहुतेक हेच अस्वलाचा वेष पांघरणारे आहेत. यांच्यापासून आपल्याला धोका आहे, चला!" असे म्हणून गुरू भल्लूकाच्या शिष्यांकडे ते वेगाने गेले.

घोडेस्वारांना पाहून शिष्यांनी आपले भाले मागे घेतले व म्हणाले, "महाराज, आम्हाला मारूं नका, आम्ही आपला पराभव मानला आहे. शत्रूने बहुतेक आमच्या गुरूला पकडले असावेसे वाटते. तेव्हां आता आम्ही कुणासाठी जगायचे?"

हे ऐकून त्या तुकडीच्या नेत्याने आश्चर्य प्रकट करून म्हटले, "तुमच्या गुरूला शत्रूने पकडले आहे कां? ते शत्रू कोण आहेत?"

शिष्यांपैकीं एकाने म्हटले, "महाराज, सकाळीं कांही लोक उंटावर स्वार होऊन अचानक आमच्या भुयारी किल्ल्यांत घुसले. आम्ही सर्वलोक त्यावेळीं देवीची पूजा करण्यांत गुंतलो होतो, म्हणून त्यांच्याशी लढूं शकलो नाही. आमच्यापैकीं बहुतेक सर्व लोक त्यांनी मारले. आम्ही दोघेच वाचलो आणि आमच्या गुरूबरोबर जंगलात पळून आलो."

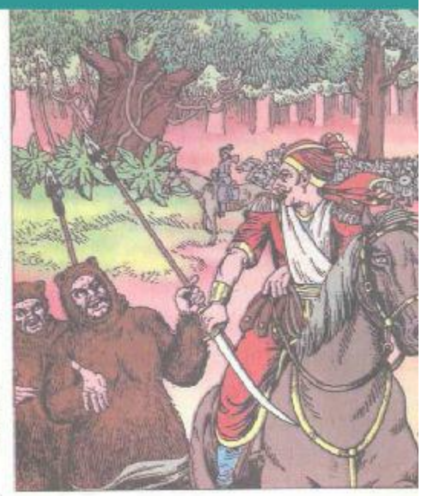
त्या तुकडीच्या नायकाने कांही सैनिकांना परत किल्ल्यावर परत जाण्याची आज्ञा दिली, व त्यांना सांगितले, "त्यांना बातमी कळवा कीं शत्रू भुयारी किल्ल्यांत दडून बसले आहेत." तसेच त्याने गुरू भल्लूकच्या शिष्यांना सांगितले, "शत्रू कुठे आहे ही माहिती देऊन तुम्ही आम्हाला फारच मदत केली आहेत. सेनाधिकारी आले कीं त्याबद्दल तुम्हाला योग्य ते बक्षिस देण्याची जरूर व्यवस्था होईल."

शिष्यांनी नकारार्थी डोके हालवून म्हटले, "आम्ही देवीचे उपासक आहोत. आम्ही आपले बक्षिस स्वीकारणारे अनुयायी थोडेच आहोत? आम्हाला जायची अनुमती द्यावी."

त्या अधिकाऱ्याने नाराज होऊन म्हटले, "जरा थांबा. भुयारी किल्ला दाखवण्याची जबाबदारी आता तुमच्या दोघांवर आहे. तुम्ही ह्या झाडाखालीच उभे राहा."

सेनाधिकाऱ्याने पाठविलेल्या सैनिकांनी ही सर्व हकीकत सेनाध्यक्षाला सांगितली. ते ऐकून त्याचा आनंद गगनांत मानेना. तो म्हणाला, "ह्याचा अर्थ असा आहे कीं ते सर्व राजद्रोही एकाच ठिकाणीं उपस्थित आहेत." नंतर तो कांही घोडेस्वार व कांही सैनिक घेऊन त्या तुकडीच्या नायकाकडे पोंचला.

सेनाध्यक्षाला नायकाने सर्व सविस्तर माहिती दिली. लगेच सेनाध्यक्षाने भुयारी किल्ल्यांत जाण्याची आज्ञा दिली. भल्लूकचे शिष्य पुढेंपुढें जाऊं लागले, आणि सैनिक त्यांच्या मागेमागे जाऊं लागले. पंधरा मिनिटांतच ते सर्व भुयारी किल्ल्यांजवळ पोंचले.

सेनाध्यक्ष घोड्यावरून खाली उतरला व पुढें चालूं लागला. गुहेच्या तोंडाजवल खाली पाहात तो मोठ्या आवाजांत म्हणाला, "अरे, मी वीरपुरचा सेनाध्यक्ष आहे. मोठें सैन्य बरोबर घेऊन आलो आहे. तुम्ही सर्वजणांनी आपापली हत्यारें तिथेंच टाका आणि वर या. थोड्या वेळांत जर तुम्ही सर्वांनी शरणांगती पत्करली नाहीत तर मी स्वतः भुयारांत प्रवेश करीन आणि तुमचा निःपात करीन."

घटकाभरांत त्या भुयारांतून कुणीच बाहेर आले नाहीत. सेनाध्यक्ष संतापाने दांतओठ खात बसला होता. नंतर त्याने घोडेस्वारांना आज्ञा दिली कीं त्यांनी आपले घोडे जवळच्या झाडांना बांधावेत आणि लगेच त्याच्याजवळ यावे. घोडेस्वारांनी घोडे बांधले व ते सेनाध्यक्षाजवळ आले. त्यांच्यासह व इतर सैनिकांसह सेनाध्यक्ष अतिशय सावधपणें

भुयारांत उतरला. गुरू भल्लूकचे शिष्य त्याच्या पुढेंपुढें जाऊं लागले.

ते जसे गुहेच्या आंत शिरले तसे इकडे चार अस्वलवाले झाडीतून बाहेर आले. घोड्यांच्या-जवळच्या दोन्हीं रक्षकांना त्यांनी पकडले, त्यांना दोरीने बांधले व कांटेरी झाडींत फेंकून दिले.

त्याच वेळेला खड्गवर्मा, जीवदत्त, गुरू भल्लूक व समरबाहू तिथें पोंचले. जीवदत्त गुरू भल्लूकाला म्हणाला, "आता आपल्यासमोर मोठाच प्रश्न उभा राहिला आहे. तो म्हणजे वीरपुरच्या सेनाध्यक्षाला जिवंत कैद करणें! ज्यांनी गुहेंत प्रवेश केलेला आहे, त्यांना भिवविण्यासाठी गुहेच्या तोंडाजवळ वाळलेली लांकडे आणून रचायची व ती जाळायची. म्हणजे त्यांचा धूर गुहेंत पसरला जाईल. हे काम तुमचे शिष्य म्हणजे समरबाहूचे अनुयायी करतील."

गुरू भल्लूकाची आज्ञा झाल्यानंतर त्याचे शिष्य वाळलेली लांकडे गोळा करून घेऊन आले. भुयाराच्या तोंडाशी ती रचून त्यांनी आग पेटवली. जीवदत्ताने भुयारांत वांकून बघत मोठ्याने ओरडून सांगितले, "अरे, वीरपूरच्या सेनानायका, तूं आणि तुझे सैनिक तिथेंच हत्यारें टाकून द्या व ताबडतोब गुहेच्या बाहेर या, नाहीतर एकहीजण जिवंत राहाणार नाही. तुम्ही सर्वजण या आगींत जळून जाल."

सेनाध्यक्ष शत्रूच्या सैनिकांना शोधत होता. त्याने गुहेंतल्या सगळ्या ओवऱ्या शोधल्या, पण तिथें कुणीही दिसले नाही. गुरू भल्लूकाच्या शिष्यांनी त्याला फसवले आहे हे त्याच्या लक्षांत ले.

आता काय करावे ह्या विचारांत तो पडला होता. तोवर आगीतला पाचोळा व ज्वाळा आजूबाजूस पसरण्यास लागल्या. पण मोठ्या संकटात सांपडलो आहोत हे त्याच्या लक्षांत आले. त्याने आपले हत्यार खाली टाकले व आपल्या सैनिकांस तसेच करण्याची आज्ञा दिली. तो भुयाराच्या दाराकडे

पाहून ओरडला, "मी वीरपुरचा सेनाध्यक्ष आपल्या सैनिकांसह निःशस्त्र होऊन तुम्हाला शरण आलो आहे व आम्ही गुहेबाहेर येत आहोत."

"खड्ग, या सेनाध्यक्षाच्या बोलण्यांत कांही फसवाफसवी असावीसे वाटत नाही. त्याला गुहेच्या बाहेर यायला सांगायचे कां?" जीवदत्ताने खड्गवर्माला विचारले.

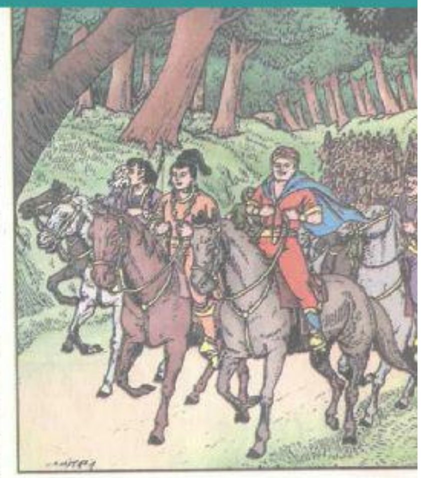
खड्गने उत्तर देण्यापूर्वींच गुरू भल्लूकने म्हटले, "महोदय, राजा आणि त्याचे सैनिक हे विश्वास ठेवण्याच्या लायकीचे नाहीत. अगोदर माझ्या शिष्यांना भुयाराच्याबाहेर पाठवायला सांगा. त्यांच्याशी बोलून खरी हकीकत कळली कीं मग काय करायचे ते ठरवता येईल. जीवदत्तने हंसून म्हटले, "चोराची पावले चोरालाच ठाऊक असतात. बरं तर भल्लूक, आपल्या शिष्यांना प्रथम वर यायला सांगा."

गुरु भल्लूकाने आपला भाला वर उचलला आणि "वृकेश्वरी माता की जय" असं म्हणत तो भुयाराच्या आंत ओरडला, "शिष्यांनो, प्रथम तुम्ही दोघेही वरती या. तोपर्यंत बाकीचे सर्वजण तिथेंच उभे राहातील. एक तसूभर देखील कुणी पुढें येऊं नका, अशी या किल्ल्याचे महाराज समरबाहू यांची आज्ञा आहे."

गुरूंची आज्ञा मिळताच दोन्ही शिष्य गुहेबाहेर वरती आले.

गुहेंत उभा असलेल्या सेनाध्यक्षाला आपण असहाय्य आहोत याची जाणीव होऊन फार संताप आला होता. आता काय होईल या भीतीने तो थरथर कांपू लागला.

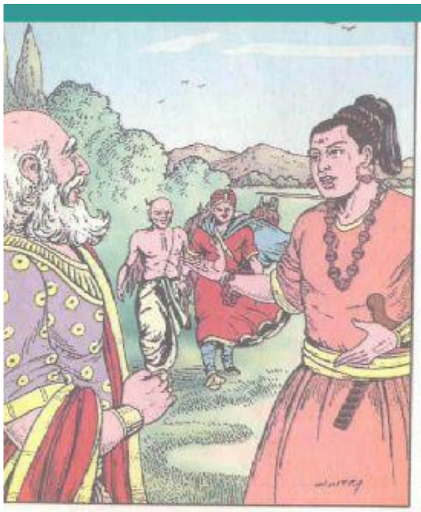
भुयारांतून वर आल्यानंतर भल्लूकच्या शिष्यांनी

सर्व हकीकत सांगितली. आता खड्ग, जीवदत्ताने सेनाध्यक्षाला वर येण्याची आज्ञा दिली. गुहेच्या बाहेर आल्यानंतर सेनाध्यक्ष खड्ग व जीवदत्ताला नम्रतापूर्वक वंदन करूं लागला. तेव्हां जीवदत्ताने समरबाहूकडे बोट दर्शवून म्हटले, "हे या प्रांताचे राजे आहेत, चंद्रवंशज आहेत. तुम्ही त्यांना वंदन करा."

वीरपुरच्या सेनाध्यक्षाने मान लववून समरबाहूला नमस्कार केला. तितक्यांत शस्त्ररहित असलेले सैनिक गुहेबाहेर आले. समरबाहूने तेव्हां स्वर्णाचारीस विचारले, "महामंत्री, ह्या शत्रूंना कोणती शिक्षा द्यायची?"

स्वर्णाचारीने खड्गवर्मा व जीवदत्ताला सल्ला विचारला व त्यानंतर म्हटले, "महाराज, भविष्यांत वीरपुरच्या राजाच्या वागणुकीवरच यांना कोणती शिक्षा द्यायची?"

स्वर्णाचारीने खड्गवर्मा व जीवदत्ताला सल्ला विचारला व त्यानंतर म्हटले, "महाराज, भविष्यांत वीरपुरच्या राजाच्या वागणुकीवरच यांना कोणती शिक्षा द्यायची ते अवलंबून राहील. आत्ता प्रथम त्यांना आपल्या गडावरच्या तुरुंगात बंद कोठडींत ठेवावे."

समरबाहू म्हणाला, "आपण फारच चांगला सल्ला दिला आहेत." आत्तापर्यंत समरबाहू फक्त चोरांचा सरदार होता. पण आता त्याच्या बोलण्यांत व हावभावांत राजेशाही रुबाब दिसूं लागला. ते पाहून आश्चर्यचकित झालेल्या खड्गवर्माने जीवदत्ताला हलक्या आवाजांत म्हटले, "एका लहानशा विजयाने लुटारू समरबाहूंत केवढा बदल दिसून आला आहे."

समरबाहूने खड्ग व जीवदत्ताला म्हटले, "क्षत्रिय वीरांनो, आता आपल्या किल्ल्याकडे जाऊं या कां?"

"राजाच्या आज्ञेचं पालन कोण करणार नाही?" जीवदत्ताने उत्तर दिले.

समरबाहूचे अनुयायी उंट व घोड्यावर स्वार झाले. त्यांच्या पाठीमागे वीरपुरचे युद्धकैदी येऊं लागले. सर्वांत पुढें होते, समरबाहू, स्वर्णाचारी, खड्गवर्मा व जीवदत्त! ते सर्वजण घोड्यावर बसले होते.

थोड्या वेळानंतर जेव्हां ते पहाडी किल्ल्या-जवळ आले तेव्हां त्यांना पायथ्याशी झाडांजवळ एक लहानसा तंबू दिसला. तिथें उंच आसनावर एक वृद्ध माणूस बसलेला होता. त्याच्या चारी बाजूला लोक बसलेले होते. हा वृद्ध कोण आहे ते खड्ग व जीवदत्ताला समजले नाही. तो वृद्ध गृहस्थ दोन सैनिकांसह त्यांच्याजवळ आला व सांगू लागला, "मी वीरपुरच्या महाराजांचा प्रधानमंत्री आहे. तुम्हा दोघांच्याबद्दल आमच्या गुप्तहेरांकडून मी खूप ऐकलं हे. तुम्ही दोघे खड्गवर्मा व जीवदत्त आहात ना?"

होकारार्थी मान हलवत दोघांनीही त्या वृद्धाला वंदन केले. तोपर्यंत तिथें घोड्यावरुन आलेल्या समरबाहू व स्वर्णाचारीचा परिचय करून देत त्यांनी त्या वृद्ध मंत्र्याला सांगितले, "हे पहाडी किल्ल्याचे राजे समरबाहू आहेत. हे त्यांचे महामंत्री स्वर्णाचारी आहेत."

वृद्ध मंत्र्याने मान डोलावत म्हटले, "आपल्या शक्तिच्या सामर्थ्याने या प्रांताची भूमी यांनी जिंकली आहे, त्या भूमीवर महाराज समरबाहू आपला राज्यकारभार करूं शकतात. त्यांना तसा पूर्ण अधिकार आहे. हे मी आमच्या महाराजांच्या वतीने त्यांचा प्रधानमंत्री या नात्याने जाहीर करीत आहे. परंतु मी इथें जो आलो आहे तो तुम्हा दोघांसाठी! तुमच्याशी एकांतात मला कांही बोलायचे आहे."

आपण आता राजा आहोत या गोष्टीवर समरबाहूचा विश्वासच बसत नव्हता. त्याने वीरपुरच्या सेनाध्यक्षाला म्हटले, "आपण व आपले सारे सैनिक आज आमचे पाहुणे आहात. उद्यां सकाळीं तुम्ही सारेजण तुमच्या राजधानीला परत जाऊं शकता."

वीरपुरच्या प्रधानमंत्र्याने समरबाहूला मंद स्मित करताना पाहिले. खड्गवर्मा व जीवदत्ताला जरा बाजूला नेऊन त्याने त्यांना म्हटले, "खड्ग, जीवदत्त, आम्हाला तुमच्या दोघांबद्दल आमच्या गुप्तहेरांकडून बऱ्याच गोष्टी समजल्या आहेत. परंतु त्याहीपेक्षां जास्त माहिती तुमच्याबद्दल आम्हाला कळली आहे ती एका यक्षाकडून!"

"यक्ष! तो यक्ष कोण आहे?" दोघांनी एकदमच त्या वृद्धाला विचारले. आश्चर्यचकित झालेल्या जीवदत्ताने खड्गवर्माला विचारले, "खड्ग, हे मंत्री ज्या यक्षाचा उल्लेख करत आहेत, तो यक्ष म्हणजे पद्मपूरची राजकन्या पद्मावतीचे अपहरण करून घेऊन गेला, तो तर हा नव्हे?"

खड्गवर्मादेखील अचंबित झालेला होता. वीरपूरचा मंत्री कांहीही न बोलता पुढें चालत होता. तो पुढे जाऊन एका कड्यावर उभा राहिला. खाली वाहात असलेल्या नदीकडे हात दाखवत तो म्हणूं लागला, "खड्ग, जीवदत्त, नदीच्या पात्रांत दिसत असलेली रथाच्या आकाराची नाव नीट लक्षपूर्वक पाहा."

खड्ग जीवदत्ताने ती नाव पाहिली. दगडी रथासारखा तिचा आकार होता, आणि तिच्याबद्दल त्यांनी पद्मपुरांत ऐकलं होतं आणि अरण्यपुरांत पाहिलं होतं.

जीवदत्ताने मोठ्या उत्साहाने आपला दंड वर उगारला आणि तो म्हणाला, "आहा, इतक्या दीर्घ कालावधीनंतर तो दुष्ट यक्ष आमच्याशी युद्ध करायला सिद्ध होऊन आला आहे तर! फार छान, आम्हालाही आता आमच्या शक्तीचे प्रदर्शन करण्याची संधि मिळणार आहे." असं म्हणून तो नदीकडे जाऊं लागला. (क्रमशः)

अंधारकोठडी

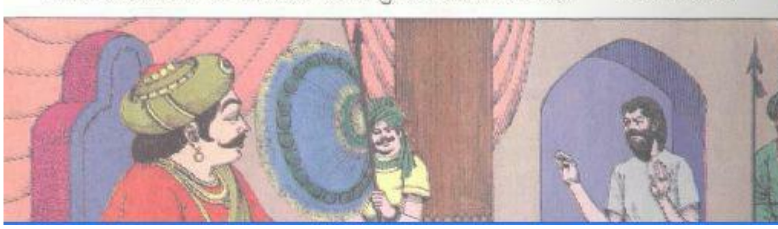
एक चोर राजवाड्यांत चोरी करण्यास गेला. पण पकडला जाण्यापूर्वी त्याने एका सैनिकाला घायाळ केले. सैनिक त्या चोराला राजाकडे घेऊन गेले व सारी हकीकत राजाला सांगितली.

राजा रागावला व त्याने आज्ञा दिली, ''याला पांच वर्षेपर्यंत अंधारकोठडींत बंद करून ठेवा. जर हा तोपर्यंत जिवंत राहिला तर सुटकेच्या दिवशी त्याला माझ्याकडे घेऊन या.''

बघताबघता पांच वर्षे उलटली. सैनिक त्या चोराला राजाकडे घेऊन आले. चोर एकदम हाडकुळा झाला होता आणि खंगलेला, आजारी दिसत होता. त्याला पाहून राजाच्या मनांत दया उत्पन्न झाली. राजाने त्याला सांगितलं, ''असं वाटतंय, कीं अंधारकोठडींत तुला फारच कष्ट सहन करावे लागले आहेत. आज मी तुझी सुटका करतो आहे.''

तेव्हां चोराने दोन्ही हात जोडून म्हटले, ''महाराज, अंधारकोठडींत मी प्रथम फारच दु:खी होतो, तिथें रहाणे कठीण होते, पण नंतर सुखच सुख अनुभवाला आले. पूर्वी पहांट होताच मी झोपेंतून उठलो कीं भूक भागवण्यासाठी नवे उपाय शोधत असे, कुठे चोरी करूं, कशी चोरी करूं, आणि त्यासाठी कोणत्या गल्लींतल्या कुठल्या घरांत घुसून चोरी करायची ते! मला एक फार वाईट संवय आहे. मला उजेड आणि थंड हवा मुळींच सोसत नाही. कृपा करून मला पुन्हां त्या अंधारकोठडींत रहाण्याची परवानगी द्यावी.''

त्याचे उत्तर ऐकल्यानंतर राजा समजला कीं माणसाला कितीही कष्ट सहन करावे लागले तरी तो परिस्थितीला सामोरा जातो आणि ते जीवन त्याला आवडायला लागते. राजाने त्या चोराला समजावत म्हटले, ''घाबरूं नकोस. हळूंहळूं स्वतंत्रपणें जगण्याचीदेखील तुला संवय होईल. यापुढें तू माझ्या माळ्याबरोबर बागकाम कर व त्याखेरीज जे काम तुला आवडेल ते करीत राहा.'' - भवानी शंकर

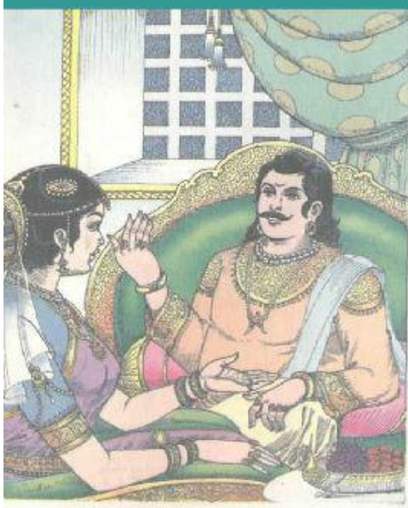

वेताळ कथा

संन्याशाची कोडीं

आकाशांत विजा चमकत होत्या. काळोख्या रात्रीं ढगांचा गडगडाट जास्त भेसूर वाटत होता. पाऊस कोसळत होता. अशा रात्रीं भुतेखेते असतातच. त्यांचे विकट हास्य वातावरण जास्तच भीति-दायक करीत होते. इकडेतिकडे हाडें, कवट्या विखुरलेली होती आणि मधूनच सांखळदंडाचा आवाज आल्यासारखा वाटत होता. परंतु राजा विक्रमादित्य याकडे लक्ष न देता धीटपणे पुढें चालत होता. त्याने वेंचाला शब्द दिला होता, म्हणून

अंधारी रात्र व पाऊस, यांची तमा न बाळगता राजा, वेताळ प्रेतासह लपला होता त्या जुनाट वृक्षाजवळ गेला. राजा झाडावर चढला, त्याने प्रेत खांद्यावर घेतले आणि निर्जन स्मशानाच्या दिशेने तो जाऊं लागला. तेवढ्यांत वेताळ पुन्हां बोलूं लागला.

"हे राजा," वेताळ म्हणाला, "तू हा निरर्थक प्रयत्न कां करतो आहेस? तू यशस्वी होणार नाहीस हे तुला माहीत आहे. तेव्हां इतके कठोर परिश्रम तू कशासाठी करतो आहेस? हा कुणी खास संन्यासी किंवा कुणी विरक्त आहे कां, कीं जो स्पष्ट न बोलता फक्त कोड्यांतच बोलतो? अशा लोकांच्या मनांत काय असतं ते कांही इतरांना कळत नाही. उदाहरण म्हणून मी तुला एक गोष्ट सांगतो. म्हणजे या एकाकी वाटेवर तुला कंटाळा येणार नाही, आणि त्यांतून तुला कांहीतरी शिकताही येईल."

असं म्हणून वेताळाने पुढील गोष्ट सांगितली.

"कोणे एके काळीं, मार्तंडदेव नांवाचा एक राजा होता. तो अतिशय हुशार असून चांगला राज्यकारभार करीत होता. त्याला एका नव्या सल्लागाराची नेमणूक करायची होती. परंतु ही नोकरी कुणाला द्यावी याबद्दल त्याचा निर्णय होत नव्हता. त्याला असा सल्लागार हवा होता कीं जो कोणताही निर्णय घेण्यापूर्वी सर्व बाजूंनी सांगोपांग विचार करूं शकेल. अशा चतुर, सूज्ञ व्यक्तीच्या शोधांत राजा होता. अखेरीस त्याला वाटलं कीं आपल्याच दरबारांतला हुशार व चुणचुणीत सरदार मणिभद्र हा योग्य सल्लागार ठरेल. परंतु, त्याच वेळीं राणीने आपल्या धाकट्या काकांचे, विश्वबंधू सरदाराचे नांव सुचवले.

"माझे काका विश्वबंधू मणिभद्रपेक्षां कोणत्याही बाबतींत कमी नाहीत. शिवाय ते वयाने मोठे व अनुभवी आहेत. तेच जास्त चांगले काम करूं शकतील आपण त्यांनाच कां नेमून टाकत नाही?" राणीने आर्जवाने विचारले.

"तूं म्हणतेस तसे ते जास्त हुशार व योग्य असले तर माझी कांहीच हरकत नाही. पण दोघांचीही नीट परीक्षा घेऊन नंतरच आपण आपले मत बदलले पाहिजे." राजा उत्तरला.

त्यानंतर तशी संधी लौकरच आली. राज्यांतल्या एका धनवंत व्यापाऱ्याची सुंदर मुलगी होती. तिला तीन तरुणांनी मागणी घातली. तिघेही तरुण कुलशीलवान, रूपगुणसंपन्न असे होते. त्यांच्यापैकीं कोणता वर आपल्या मुलीसाठी

निवडावा, हे कांही व्यापाऱ्याला समजेना म्हणून त्या तिघांनाही त्याने डोंगरावर राहाणाऱ्या एका साधूकडे पाठवले. व्यापाऱ्याची त्या साधूवर असीम श्रद्धा होती.

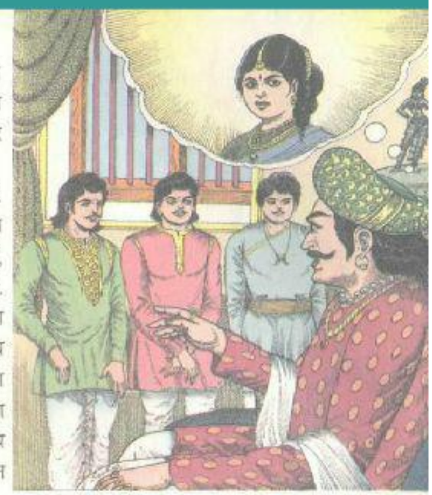
साधूने त्या तरुणांकडे नीट निरखून पाहिले. नंतर कांहीही न बोलता त्याने एकेक शंख प्रत्येकाला दिला. एका शंखात माती भरली होती, दुसऱ्यांत पाणी होते आणि तिसऱ्यांत धान्य होते.

साधूचा हा निर्णय कांही व्यापाऱ्याला समजला नाही. एखाद्या चतुर माणसाकडूनच याचा उलगडा करून घ्यायला हवा असे त्याला वाटले. त्या तिन्ही तरुणांना घेऊन तो राजाच्या दरबारांत गेला. साधूच्या या कृतीचा अर्थ काय असेल ते समजावून सांगावे म्हणून त्याने दरबारांत राजाकडे याचना केली.

राजाने त्या तिन्ही तरूणांना या कृतीचा अर्थ विचारला. "महाराज," पहिला तरूण म्हणाला, "साधूमहाराजांनी मला एका शंखात माती भरून दिली आहे. माती शिवाय धान्य किंवा पाणी, यांचा कांहीच उपयोग नाही. म्हणून यांच्या मुलीशी विवाह करण्यास मीच योग्य आहे असे साधूमहाराजांना सुचवायचे असावे असे मला वाटते."

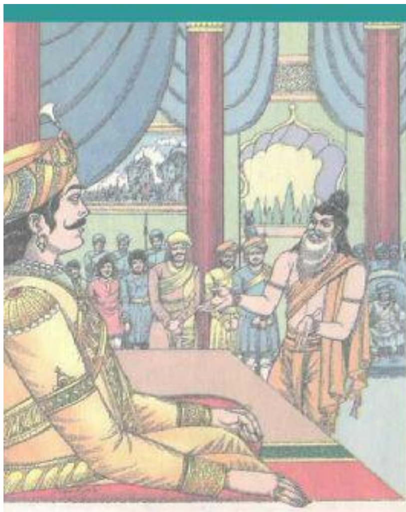
दुसरा तरूण म्हणाला, "मला तर वाटतं कीं माती किंवा धान्य, पाण्याशिवाय निरूपयोगी आहे. साऱ्यांचं जीवन पाण्यावर अवलंबून असतं. म्हणून सर्वांत मूल्यवान वस्तू म्हणजे पाणी! ते मला देऊन साधूमहाराजांनी माझीच निवड केली असावी."

तिसऱ्याचे विचार वेगळे नव्हते. तो म्हणाला,

"पाणी आणि माती या गोष्टी धान्य उगवायला मदत करतात. पण सर्वांत महत्वाचं असतं ते धान्याचं पीक. ते मिळावं म्हणून सगळे प्रयत्न असतात. मला धान्य दिलं त्यावरून साधू-महाराजांचा निर्णय अगदी उघड आहे. त्यांनी माझीच निवड केलेली आहे."

राजा बुचकळ्यांत पडला. त्याला दिसलं कीं हे तिघेही तरूण अगदी पटेल असं मुद्देसूद बोलत होते. या तरुणांपैकी योग्य तरूणाची निवड करण्याचे कठीण काम त्याने सल्लागाराच्या जागेसाठी मनांत असलेल्या दोघा उमेदवारांवर सोपवायचे ठरवले. त्यामुळें त्यांचे शहाणपण व चतुराई यांचीही परीक्षा झाली असती. सुदैवाने मणिभद्र व विश्वबंधू हे दोघेही त्यावेळेस दरबारांत उपस्थित होते.

विश्वबंधूकडे वळून राजा म्हणाला, ''तुमचं काय मत आहे?'' ''मला वाटतं कीं तिन्हीपैकी पाणी ही सर्वांत महत्वाची आणि आवश्यक अशी गोष्ट आहे. माती आणि धान्य या दोन्ही गोष्टींची उपयुक्तता पाण्यामुळेंच होते. पाण्याखेरीज त्या दोन्हींचा कांहीही उपयोग होऊं शकत नाही.''

''तुझं काय मत आहे?'' राजाने मणिभद्राला विचारलं. ''महाराज, माझं मत देण्यापूर्वी मला या गोष्टी जवळून पाहायच्या आहेत.'' मणिभद्र म्हणाला. त्याने पाण्याची चव पाहिली, मातीचा वास घेतला आणि धान्यांतून बोट फिरवले.

नंतर तो म्हणाला, ''महाराज, साधुमहाराजांनी ज्या तरुणाला शंखात माती दिलीय त्याची निवड केलेली आहे असे मला वाटते.''

पण या उत्तरामुळें राजाचा प्रश्न कांही सुटला नव्हता. आता विश्वबंधू व मणिभद्र - या दोघांपैकीं बरोबर कोण ठरणार? राजाच्या विनंतीवरून साधूमहाराज दुसऱ्या दिवशी दरबारांत आले. त्यांनी प्रसन्न स्मित केले व ते म्हणाले, ''खरी रत्नें दुर्मिळ असतात, राजन्! आपल्या दरबारांत एक आहे. त्याची पारख करा - आपल्या राज्याच्या कल्याणासाठी आणि आपल्यासाठी!''

राजा मार्तंडदेवने साधूमहाराजांकडे पाहिले. त्याला त्यांच्या बोलण्याचा अर्थ समजला. त्याने सूचक स्मितहास्य केले आणि आपल्या सल्लागाराची लागलीच निवड जाहीर केली.

वेताळाने आपली कथा इथेंच संपवली आणि विक्रमादित्य राजाकडे वळून तो म्हणाला, ''हे राजन्! हे साधुमहाराज सदैव कोड्यांतच बोलत होते. राजाने आपला सल्लागार म्हणून कुणाची निवड केली व कां केली? साधूमहाराजांचे शेवटले कोड्यांतले बोलणें होते. त्याचा अर्थ राजाने काय लावला? जर या साऱ्या प्रश्नांची उत्तरे तुला माहीत असूनही तू गप्प बसलास तर तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होतील. म्हणून सांगतोय राजा, कीं तू मला नीट विचार करून तुझं उत्तर दे.''

राजा विक्रमादित्याने तावडतोब उत्तर दिले. तो म्हणाला, ''राजा मार्तंडदेव हा स्वतःच एक हुशार राज्यकर्ता होता. साधुमहाराजांनी कोणत्या तरुणाची निवड केली हे कोडे राजाला सोडवायचे होते. तेव्हां तो निर्णय ठरवूं शकला नाही. परंतु त्याने चतुराईने हा निर्णय घेण्याचे काम, सल्ला-

गाराच्या जागेसाठीं राजाच्या मनांत असलेल्या दोन उमेदवारांच्यावर सोंपवले व त्यांतून मार्ग काढला. जेव्हां त्या दोघांचा निकाल ऐकूनदेखील राजाला हा प्रश्न समाधानपूर्वक सोडवता आला नाही, तेव्हां त्याने साधूमहाराजांनाच येण्याची विनंती केली.

''साधुमहाराजांनी ज्याप्रमाणें व्यापाऱ्याच्या मुलीसाठी योग्य तरुणाची निवड केली, त्याच-प्रमाणें राज्याच्या सल्लागाराच्या जागेसाठी देखील ते अचूक निवड करतील याची राजाला खात्री होती. साधुमहाराजांनी, त्यांच्या स्वभावानुसार पुन्हां कोड्यांतच उत्तर दिले. पण यावेळेला राजा सावध होता. ते काय म्हणाले ते राजाला उमगले. त्यांनी खऱ्या रत्नाचा जेव्हां उल्लेख केला, तेव्हां त्यांच्या मनांत मणिभद्राचीच निवड होती. कारण मणिभद्र या नांवाचा अर्थ आहे 'चांगले रत्न'! म्हणून राजाने लगेच मणिभद्राची नेमणूक जाहीर केली.

''दरबारांत उपस्थित असलेल्या सर्व मंडळींनी ते तिन्ही शंख पाहिले होते. परंतु त्यांतील वस्तू कुणीही पारखून पाहिल्या नाहीत. फक्त मणिभद्राने तसे केले. वरकरणीं पाहिले तर माती, पाणी व धान्य, या तिन्ही वस्तूंचे महत्व सारखेच आहे, व आवश्यकताही सारखीच आहे. त्याचप्रमाणें ते तिन्ही उपवर तरूणदेखील सारख्याच योग्यतेचे होते. परंतु जेव्हां मणिभद्राने एकेक शंख उचलून त्यांत भरलेल्या वस्तूची नीट पाहाणी केली तेव्हां त्याला पाणी व धान्यांत दोष असलेला आढळला, पाणी गढूळ होते व धान्यांत तुसें होती.

त्याखेरीज तिसऱ्या शंखातली माती स्वच्छ, चांगली व चांगल्या वासाची असली पाहिजे. हा पुरावा गृहित धरुन मणिभद्राने आत्मविश्वास-पूर्वक आपले मत दिले. आणि म्हणूनच राजाने योग्य निर्णय घेऊन त्याला आपला सल्लागार नेमला.''

विक्रम राजाचे हे उत्तर नेहमींप्रमाणेंच अगदी बरोबर होते. परंतु त्याने मौन भंग झाल्यामुळें, वेताळ कांहीही न बोलता प्रेतासह उडून त्या जुनाट वृक्षावर जाऊन बसला. राजा विक्रमा-दित्याने आपली तलवार उपसली आणि तो वेताळाच्या पाठोपाठ गेला.

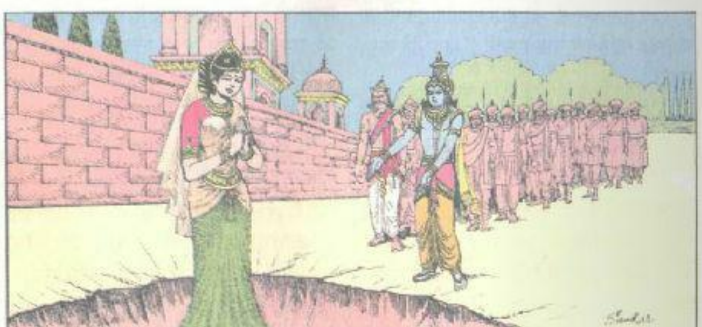

व्यक्तिरेखा इतकी प्रभावी आहे कीं इतरांना तिची इच्छा, किंवा तिला जे योग्य वाटत होतं तेच करावे लागत होते.''

प्राध्यापक थोडा वेळ गप्प बसले आणि त्यांचे तिन्ही श्रोतेही स्तब्ध होते. शामलाने आजोबांच्या हातांतला रिकामा कप घेतला व म्हणाली, ''पण आजोबा, मग रामायणांत शेवटी सीतेने पुन्हां अग्निपरीक्षा न करता भूमींत कां प्रवेश केला?''

''छान प्रश्न विचारलास पोरी. हे पहा, पहिल्या वेळेला अग्निपरीक्षा देण्याचा निर्णय तिचा स्वतःचा होता. दुसऱ्या वेळेला इतरांनी तिला पुन्हां अग्निपरीक्षा देण्यास सुचवले होते. या दोन्ही वेळेच्या परिस्थितीमधें फार मोठे अंतर आहे. सर्व सामान्य जनतेपुढें आपले पावित्र्य सिद्ध करण्याची तिच्यावर कांही सक्ती नव्हती. त्या मंडळींची तितकी लायकी नाही हे ती ओळखून होती. तुला माहीत आहेच कीं सीता जमिनीतून वर आलेली होती. म्हणून तिने पुन्हां भूमींतच प्रवेश करण्याचे ठरवले असावे. तिचा अवतार हा रावणरूपी अंधःकार आणि जुलूम या दोन पाशवी शक्तींचा नाश रामाकडून व्हावा, म्हणूनच झालेला होता. हे तिच्या जीवनाचे उद्दिष्ट होते. तिचे काम पूर्ण झाले होते. पण आदर्श राज्यकार भार कसा असावा याचे एक उत्तम उदाहरण म्हणून रामराज्य स्थापन करणें हे रामाच्या जीवनांतले कार्य अजून व्हायचे होते. पण मुलांनो, मी तुम्हाला हे मात्र सांगितले पाहिजे कीं या महाकाव्याचा अखेरचा भाग, जो 'उत्तरकांड' या नांवाने प्रसिद्ध आहे, तो वाल्मिकीने लिहीलेला नाही. मूळ रामायणांत राम अयोध्येला परत जातो व त्याला राज्याभिषेक होतो इथेंच समाप्ती आहे. पण शेवटचा खंड मात्र कुणा दुसऱ्या प्रतिभावंत कवीने लिहीलेला आहे.'' असं म्हणून देवनाथांनी आपली कथा संपवली.

(क्रमशः)

देवी भागवत

रंभ व करंभ दानवाचे मुलगे होते. त्यांना मुलें नव्हती, म्हणून त्यानी दीर्घकाळ तपश्चर्या केली. करंभ पंचनदीच्या तीर्थांत बुडी मारून तप करीत होता. रंभाने एका झाडावर बसून तपश्चर्या केली.

इंद्राने मगरीचे रूप घेऊन नदींत प्रवेश केला व करंभाला ठार केले. आपल्या भावाच्या मृत्यूमुळें रंभ एकदम चिडला व अग्नीला आपले मस्तक अर्पण करण्यास तयार झाला. आपले मस्तक कापण्यासाठीं जेव्हां त्याने आपली तलवार उपसलीं, तेव्हां अग्निदेव प्रगट झाला व म्हणाला, ''तूं आत्महत्या कां करायला निघाला आहेस? त्याने काय साध्य होणार आहे? तुझ्या तपश्चर्येने मी प्रसन्न ालो आहे. सांग, तुला कोणता वर हवाय?''

''देवा, आपल्याला खरोखरच माझी दया आली असेल तर मला एक असा अजेय पुत्र द्या कीं देवता व दानवदेखील त्याला जिंकू शकणार नाहीत.'' रंभने सांगितले.

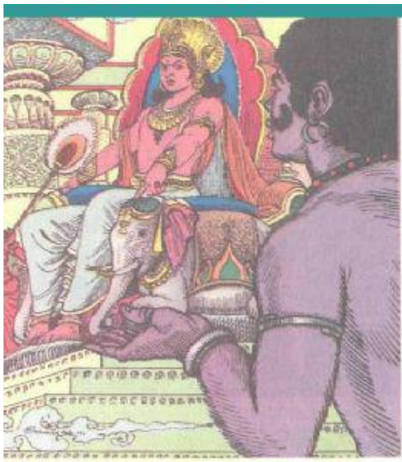
''तुझी मनीषा पूर्ण होईल.'' असं म्हणून अग्निदेव अदृश्य झाला.

रंभ जेव्हां परत येत होता, तेव्हां त्याने एका सुंदर प्रदेशांत एक म्हैस पाहिली. हा प्रदेश यक्षांच्या स्वाधीन होता. ती म्हैस त्याच्याबरोबर पाताळांत आली.

तिथें या म्हशीचा पाठलाग करत दुसरी म्हैस आली. ते पाहून रंभ दुसऱ्या म्हशीवर नाराज झाला, व तिला त्याने खूप मारले. त्या म्हशीने रंभाला आपल्या शिंगावर घेऊन शिंगाने ठार केले. रंभाचे हे हाल पाहात ती म्हैससुद्धां त्याच्याबरोबर आगींत जळाली. त्या ज्वाळांतून दोन राक्षस प्रकट झाले. एकाचे नांव महिषी व दुसरा रक्तबीज.

राक्षसांनी महिषासुराला आपला राजा निवडले.

महिषासुर वध - ४

महिषीने कांचन पर्वतावर घोर तपस्या केली. त्याचे फळ म्हणून ब्रह्मदेव प्रत्यक्ष अवतीर्ण झाले. ब्रम्हाकडून महिषीने वर मागितला, "महात्मा, माझा मृत्यू होऊं नये."

त्यावर ब्रम्हाने उत्तर दिले, "ज्याला जन्म आहे त्याला मृत्यू निश्चित आहे. त्यापासून कुणीही वांचू शकत नाही. हे जर सत्य आहे तर तुला 'अमर हो' असा वर मी कसा देऊं? भूमी, समुद्र, पर्वत ह्यांचासुद्धां नाश होतो. त्यांतून कुणीही वांचत नाही. अमरत्व सोडून इतर कांहीही माग. मी तुझी इच्छा अवश्य पूर्ण करीन." तेव्हां महिषीने म्हटले, "मला कुणी स्त्री कांही मारुं शकणार नाही म्हणून मला असा वर द्या कीं त्यामुळें कुणीही मानव, दानव व देव यांच्या हातून मला मरण येऊं नये."

"ठीक आहे, तसेंच होईल. पण ध्यानांत ठेव, तू एका स्त्रीच्या हातूनच मरशील." असं म्हणून ब्रम्हदेव निघून गेले.

हे वरदान मिळाल्यामुळें महिषी अतिशय उद्धट झाला. त्याला कुणीही पुरुष मारूं शकणार नाही याची खात्री होतीच. त्या वरदानाच्या बळावर त्याने स्वर्गावर आक्रमण करायची तयारी सुरूं केली. त्याने एका सेवकाला बोलावून आज्ञा केली कीं त्या सेवकाने स्वर्गांत जाऊन इंद्राला युद्धाची सूचना द्यावी. त्या सेवकाने जाऊन इंद्राला हे वर्तमान कळवले.

इंद्राने चिडून जाऊन आपल्या दिक्पालांना बोलावून सांगितले, "रंभचा मुलगा महिष याला ब्रम्हाने वर दिला आहे. त्यामुळें तो उन्मत्त झाला आहे व युद्धासाठी तो सेना जमवीत आहे, मोठ्यामोठ्या बढाया मारतो आहे. स्वर्गाला जिंकणार आहे अशा वल्गना करतो आहे. त्याच्या दूताने इथें येऊन संदेश दिला आहे.

"संदेशात त्याने विचारलंय कीं तुम्हाला युद्ध करायचे आहे कीं महिषाचे सेवक बनून राहाणे मान्य आहे? या परिस्थितींत काय करायचे हा निर्णय तुम्हीच ठरवावा. शत्रू कितीही बलाढ्य असला तरी त्याला कधी क्षमा करूं नये. जिंकणें किंवा हारणें हे परमेश्वराच्या हातीं असते. तेव्हां आपण नुसतेच स्वस्थ बसणें योग्य ठरणार नाही. आपल्याकडून जितका जास्त प्रयत्न होईल तितका आपण करूं या ! तहाची बोलणीं करता आली तर चांगलेच. परंतु असल्या दुष्ट प्रवृत्तींच्याबरोबर तह केला तर परिस्थिती जास्तच चिघळेल. युद्ध करायचे जरी असले तरी प्रथम आपण आपल्या व शत्रूसैन्याच्या बळाचा अंदाज घ्यायला हवा. त्याच्यासाठी इथून आपण एका व्यक्तीला पाठवूं या."

इंद्राने धाडलेला दूत परत आला आणि महिषाच्या सैन्यबळाबद्दलची संपूर्ण माहिती त्याने दिली. ती ऐकून इंद्र चकितच झाला. त्याने आपल्या

पुरोहिताला बोलावले आणि सांगितले, "अपार सेना घेऊन महिष आपल्याबरोबर युद्ध करण्यासाठी निघाला आहे. हे आक्रमण थांबवण्यासाठीं काय उपाय करता येईल?"

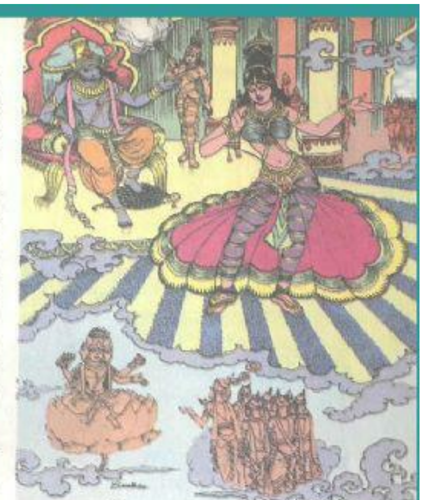
इंद्राला इतका भ्यायलेला पाहून बृहस्पती म्हणाला, "कोणतेही संकट समोर येऊन उभे राहिले तरी आपले धैर्य कमी होता कामा नये. धीर धरा. जे होणार आहे ते टळणार नाही. तरीसुद्धां शक्य तितके सर्व प्रयत्न करीत रहा. याकरीता महिषमोक्षासाठी तपश्चर्या करायला हवी. केवळ परमेश्वरावर भरंवसा ठेवून काम कधी होत नाही. आपण प्रयत्नाची पराकाष्ठा करूनही जर कांही फळ मिळाले नाही तर मगच परमेश्वराचा आधार घ्यावा."

इंद्र म्हणाला, "देवा, प्रयत्नांखेरीज कोणतेही काम सफल होत नाही हे मला मान्य आहे. ज्याप्रमाणें यतींसाठी विज्ञान आवश्यक आहे, ब्राम्हणांना तृप्ती आवश्यक आहे, त्याचप्रमाणें राजालाही शत्रूसंहार आवश्यक आहे. आपण जर युद्धाला संमतिदर्शक सल्ला दिलात, तर मी युद्धाची तयारी सुरूं करीन. आपण, व्रजायुध व हरिहर माझे सहाय्यास आहात."

तेव्हां बृहस्पतीने इंद्राला उत्तर दिले, "युद्ध करणें किंवा न करणें हे तुझ्या इच्छेवर अवलंबून आहे. युद्ध करावे किंवा करूं नये याबाबतींत मी सल्ला देणार नाही. तुला जे योग्य वाटेल त्यावर तू नीट विचार करून निर्णय घे."

यानंतर इंद्र ब्रम्हाला शरण गेला व म्हणाला, "महिष नांवाचा राक्षस मदोन्मत्त होऊन स्वर्गावर आक्रमण करण्यासाठी येतो आहे. त्याच्याबरोबर बरीच मोठी सेना आहे. मला तर फारच अस्वस्थ वाटते आहे. मला या संकटातून वांचवा."

ब्रम्हाने उत्तर दिले, "आपण जर शिव आणि विष्णू यांना बरोबर घेतले तर बरे होईल, व शत्रूशी

युद्ध करता येईल. चला, आपण प्रथम कैलास पर्वतावर जाऊं."

दोघेही मिळून शिवाकडे गेले आणि त्यांनी सविस्तर माहिती सांगितली. नंतर ते तिघेजण विष्णूकडे गेले. पूर्ण विचारांती निर्णय ठरला कीं महिष राक्षसाबरोबर युद्ध अवश्य करायचे. ब्रम्हा हंसावर, शिव नंदीवर व विष्णु गरुडावर बसून निघाले. त्यांच्या जोडीला मोरावर बसून कुमारस्वामी व हत्तीवर बसून इंद्रही निघाले. देवतांचे सैन्य आणि राक्षसांचे सैन्य आता समोरासमोर आले.

अत्यंत भीषण असे युद्ध झाले. सर्व दिक्पालक, इंद्र व त्रिमूर्तींनी आपला पराक्रम गाजवला, परंतु महिषापुढें त्यांचा टिकाव लागला नाही. शेवटी त्यांनी युद्धभूमीतून पलायन केले. आता स्वर्गावर महिषाचे राज्य आले. इंद्राच्या आसनावर महिष बसला आणि इतर आसनें त्याने आपल्या राक्षसांना दिली. त्याने देवांचा खजिना आपल्या ताब्यांत घेतला.

स्वर्गसुखाचा अनुभव घेत तो आपला राज्यकारभार बेधडकपणें करूं लागला.

हे असले कष्टमय जीवन देवीदेवतांना नकोसे झाले. त्यांना हा अपमान सहन होईना. ते सर्वजण मिळून ब्रम्हाकडे दरबारांत गेले आणि म्हणूं लागले, "एकट्या महिषासुराने आमच्यावर विजय मिळवला आणि आम्हाला असल्या दुर्धर परिस्थितींत टाकले. आपण आम्हाला पित्यासमान आहात. आमच्या या दारुण अवस्थेकडे आपले लक्ष जात नाही कां? आपण सर्वज्ञ आहात, आपणच सांगा, आमचं काय होणार आहे?"

"मी तरी काय करणार? कोणत्याही पुरुषाच्या हातून न मारला जाण्याचा वर त्याने मिळवला आहे. त्याला एक स्त्रीच मारूं शकेल. प्रथम आपण शिवाशी व नंतर विष्णूशी या विषयावर गंभीरपणे चर्चा करूं या" ब्रम्हाने सांगितले.

सर्व देव ब्रम्हाबरोबर शिवाकडे आले.

"कोणत्या कामासाठी येणं झालंय?" शिवाने विचारले.

"आपल्यापासून काय लपवायचं? महिषासुराने स्वर्ग जिंकून ताब्यांत घेतला आहे आणि इंद्र व इतर देवी देवतांनी तो फार त्रास देतो आहे. या सर्वांना आपली मदत हवी आहे." ब्रम्हाने सांगितले.

शिव हंसून म्हणाला, "आपणच तर देवतांना या अवस्थेप्रत आणून ठेवले आहे. आपल्या वरदानामुळें कोणताही पुरुष त्याचा वध करूं शकत नाही. आता त्याला मारण्यासाठीं कोणत्या स्त्रीला पाठवता येईल ते आपणच सुचवावे. आपण आपल्या धर्मपत्नीला पाठवाल कां? कीं मी माझ्या धर्मपत्नीला पाठवूं? नाहीतर इंद्रपत्नी हे काम करील कां? परंतु आमच्या पत्नींपैकी एकीलाही युद्धविद्या परिचित नाही. त्यांना पाठवलं तरी कांही उपयोग होणार नाही. तेव्हां आता विष्णूला भेटून त्यांना काय करायचं ते विचारूं या. त्यांच्याकडून निश्चित

कोणतातरी मार्ग आपल्याला सांपडेल."

सर्वजण मिळून विष्णूकडे गेले. त्यांच्या येण्याचे कारण समजल्यावर विष्णूने म्हटलं, "आपण सगळेजण महिष राक्षसाच्याहातून पराजित झालो आहोत. त्याचा वध फक्त एक स्त्रीच करूं शकते ना, तर मग आपण आपल्या तेजस्वी दृष्टीने एका स्त्रीची निर्मिती करूं या. तिला आपण आपली शस्त्रें देऊ आणि नंतर ती स्त्री व महिष यांच्यात युद्ध होईल."

विष्णू हा उपाय सांगत असतानाच त्यावेळांत सर्व देवतांचे तेज प्रकट झाले. ते ओळीने एकत्र झाले आणि अखेरीस अठरा हातांची एक स्त्री सर्वांसमोर सजीव रूपांत प्रगट झाली. देवांनी आपापली शस्त्रें तिच्या हातांत ठेवली. तेव्हां त्या स्त्रीने सर्व देवांना उद्देशून म्हटले, "भिऊं नका. तो राक्षस माझ्या हातूनच मारला जाईल." असं सांगून तिने सिंहनाद केला.

महिषासुराने हा नाद ऐकला तेव्हां ते म्हणाला, "कोण आहे हा, जो सिंहासारखा डरकाळ्या फोडतो आहे? ताबडतोब त्याला पकडून माझ्यासमोर घेऊन या. माझ्याकडून पराभूत झालेले देव हे असलं साहस करणं शक्यच नाही."

महिषाच्या आज्ञेनुसार कांही सैनिक आले. पण महादेवीचा अवतार पाहताच ते थरथर कांपू लागले. ते पळतपळत परत गेले आणि महिषाला सांगू लागले. "कुणीतरी सिंहावर आरूढ होऊन आली आहे. शरीरावर आभूषणें आहेत. तिच्या अठरा हातांमधें शस्त्रें आहेत."

महिषाने आपल्या मंत्र्याला सांगितलं, "कसंही करून त्या स्त्रीला इथें घेऊन या. मी तिला माझी पट्टराणी बनवीन."

मंत्री आला आणि दूर उभा राहून त्या स्त्रीला म्हणाला, "माते, आपण कोण आहात? आपण इथें कशासाठी आला आहात? सर्व लोकींचा राज्यकर्ता महिषासुर आपल्याशी विवाह करूं इच्छित आहे."

देवीने स्मितहास्य करून म्हटले, "त्याचा वध करण्यासाठीं मी इथें आले आहे. तू चांगला वाटतो आहेस. म्हणून मी तुझा संहार करणार नाही. तुझ्या राजाला जाऊन सांग मी कोणत्या कामासाठी आले आहे ते!"

महिषाला आपल्या मंत्र्याचे सांगणे खरे वाटले नाही. त्याने आपला सेनापती ताम्र याला समेट करण्यासाठीं पाठवले. देवीने त्याला ठार मारले. महिषाने आपले दुसरे इतर सेनापती पाठवले. त्यांनाही देवीने ठार मारले. मग महिषासुर स्वतः आला. दोघांच्यात अतिशय भीषण युद्ध झाले. महिषाने वेगवेगळी रूपें धारण करून युद्ध केले. शेवटी देवीने चक्रायुधाने त्याचे मस्तक उडवले.

देवांचा आनंद अवर्णनीय होता. सर्वांनी देवीची स्तुतिस्तोत्रें गायली.

नित्य संतोषी

भीम व राम शेजारी होते. राम नेहमीं आनंदी असे. परंतु भीम मात्र नेहमी दुःखी आणि चिंताग्रस्त असे.

रामची चार एकर शेतजमीन होती. भीमाला वाटले कीं त्यामुळेंच राम सदैव खुषींत असतो. म्हणून त्याने रात्रंदिवस खूप कष्ट केले, पैसे मिळवले आणि माळरानांतली पांच एकर जमीन खरेदी केली. तरीदेखील भीमपेक्षां राम अधिक समाधानी होता. भीमाच्या मनांत सारखा विचार येई कीं रामाच्या आनंदी असण्याचे कारण काय असूं शकेल? तो नेहमीच आनंदात कसा काय असूं शकतो?

रामचे लग्न झाले. त्याची पत्नी फार सुंदर होती, जणूं चंद्राची कोरच! भीमाला वाटले कीं लग्न झाल्यामुळें राम जास्त खूष दिसतो आहे. म्हणून भीमाने बऱ्याच मुली पाहून, रामच्या पत्नीपेक्षां जास्त सुंदर पत्नी निवडून लग्न केले. तरीसुद्धा तो रामइतका आनंदी झाला नाही. परंतु त्याने आनंदी राहायचा खूप प्रयत्न केला.

रामने दोन मजल्यांचे घर बांधले, तर भीमाने तीन मजली घर बांधले. राम रोज दहाजणांना भोजन देई, तर भीमाकडे वीसजण जेवायला असत. प्रत्येक बाबतींत भीम रामच्यापेक्षां श्रेष्ठ ठरण्याचा प्रयत्न करी पण त्याला त्याचा आनंद मात्र मिळत नसे.

रामच्या रोजच्या वागणुकीवर भीम लक्ष ठेवू लागला. राम कोणत्या वेळीं काय करतो यावर लक्ष ठेवूं लागला. रामच्या दुप्पट काम भीम करायला लागला. तरीदेखील भीम कष्टी होता, रामसारखा समाधानी नव्हता. म्हणून भीम सदैव उदास राही.

अशा वेळेला त्या गांवात एक साधु आला. त्याला मोठ्या आदराने रामने आपल्या घरी नेले व त्याचे प्रेमाने आदरातिथ्य केले.

त्याचे प्रेम व वागणें पाहून साधू खूष झाला व म्हणाला, "पुत्रा, तुला काय हवे ते माग."

रामने विनयपूर्वक म्हटले, "माझी पत्नी सद्गुणी आहे, माझी मुलें सुस्वभावी आहेत, जे माझ्याजवळ

श्रीराम कमल

आहे त्यांत मी संतुष्ट आहे. मी आनंदात आहे व शक्य होईल तशी लोकांना थोडीफार मदतही करतो. माझा परिवार निरोगी आहे. हेच माझे भाग्य आहे, व तेवढें मला पुरेसे आहे. आपण मला असा आशिर्वाद द्यावा कीं माझी परिस्थिती सदा अशीच राहावी."

"तुझी तृप्ती व संतोष खरोखरच कौतुकास्पद आहे. परमेश्वर सदा तुमच्यावर कृपा करील." असं म्हणून साधूने रामला आशिर्वाद दिला.

त्यानंतर साधूमहाराज भीमाच्या निमंत्रणावरून त्याच्या घरीं गेले. भीमाने मोठ्या थाटांत साधूचे आदरातिथ्य केले. रामच्या दुपटीने त्याने आदरसत्कार केला होता. साधूने संतुष्ट होऊन त्यालाही काय हवे ते मागण्यास सांगितले.

"माझा शेजारी राम हा कोणत्याही बाबतींत माझ्यापेक्षां जास्त श्रेष्ठ असूं नये, एवढा आशिर्वाद मला पुरे आहे." भीमाने लगेच आपली इच्छा प्रकट केली.

साधूने आश्चर्य व्यक्त करून म्हटले, "स्वतःसाठीं जे हवंय ते मागून घे, त्यांत इतरांबद्दल बोलणें, त्यांना खाली ओढणे हे चांगले नाही, हा तर अधर्म आहे." असं म्हणून त्याने भीमाला सूचकपणें सावध केले. त्यांवर भीम म्हणाला, "रामपेक्षां वरचढ असणें यांतच माझा आनंद आहे. मला आपण हा आशिर्वाद देऊं शकत असाल तर अवश्य द्यावा, नाहीतर मी हे माझे दुर्भाग्य समजेन."

साधूने क्षणभर डोळे मिटले आणि नंतर म्हटले, "तुझी इच्छा जरूर पुरी होईल. परंतु त्यासाठीं रामची अनुमती पाहिजे."

साधूच्या या बोलण्यावर भीम नाराज झाला

आणि बोलला, "आपल्याला मला आशिर्वाद द्यायचा नसेल तर देऊं नका. पण यासाठीं राम अनुमती देईल या भ्रमांत आपण राहूं नका."

"अरे वेड्या, रामने जर अनुमती दिली ना, तर तू त्याच्यापेक्षांही अधिक संतुष्ट, वैभवशाली होशील. रामने जर संमती दिली नाही तर तुलनेने तो तुझ्यापेक्षां कमी प्रतीचा ठरेल. हे रहस्य रामला ठाऊक नाही, म्हणून दोन्ही प्रकारें तुझाच फायदा होणार आहे. रामला इथें मी बोलावलंय म्हणून लगेच निरोप पाठव." साधुने सांगितलं. भीमाने रामला बोलावून घेतले. रामला आल्यानंतर जेव्हां भीमाची इच्छा समजली, तेव्हां त्याने लगेच अनुमती दिली.

साधूने आश्चर्य व्यक्त करून रामला विचारले, "पुत्रा, प्रत्येकाला असं वाटत असतं कीं दुसऱ्यांपेक्षां आपण श्रेष्ठ असावं. भीम तुझ्यापेक्षां श्रेष्ठ असावा, त्यासाठी तू संमती दिली आहेस. तू असं कां केलंस ते मला समजेल कां? त्याच्यामागे तुझा कसला हेतू आहे?"

"आपण महात्मा आहात. आपल्यापासून काय लपवायचं? आसपासचे लोक जर आपल्यापेक्षां कमी स्थितींत असले तर त्यांचे द्वेष, ईर्ष्या, तिरस्कार हे भाव जास्त उफाळून येतात आणि आपल्याला जाचक होतात. आपल्या मनाला त्याचा खूप त्रास होतो. ते आपल्यापेक्षां श्रेष्ठ असले तर ते आपल्याबाबतींत विसरून जातात, त्यांना एकतर आपल्याबरोबर कांही देणेघेणें नसते, किंवा आपल्यावर दया दाखवून ते आपल्याला मदत करायला पुढें येतात. जर आपण आपल्याबद्दलच विचार करीत बसलो, आणि आपल्या प्रगतिबद्दल आपण संतुष्ट राहिलो, तर हा संतोष कधीं कमी होणारा नाही. दुसऱ्यांची प्रगति व्हावी अशी इच्छा करणारे आणि ती प्रगति आनंदाने पाहणारे नेहमींच तृप्त असतात, संतुष्ट असतात."

या बोलण्यावरून रामच्या समाधानाचे रहस्य भीमाला कळले. साधूने हे सत्य त्याला समजावे म्हणूनच या भेटीचे आयोजन केले होते हेही भीमाच्या लक्षांत आले. त्या दिवसापासून भीम दुसऱ्यांच्या प्रगतिमधें आनंद मानायला शिकला. आता त्याला खराखुरा संतोष मिळूं लागला. अशा तऱ्हेने तोही नित्य संतोषी बनला.

सर्वोत्तम स्वप्न

विनायक हा उत्कृष्ट स्वयंपाकी होता. त्याला जवळचे कोणी नातलग नसल्यामुळे, तो एका गांवाहून दुसऱ्या गांवाला मिळतील तशी कामे करत फिरत असे. कांही वर्षांनंतर त्याने एका ठिकाणी स्थायिक व्हायचे ठरविले. त्याला एका श्रीमंत माणसाच्या घरी काम मिळाले.

त्याचा मालक रघुवीर हा अतिशय कंजूष होता. त्याने लग्न केले नाही. कारण लग्न म्हणजे मुलें आलीच. त्याला आपली संपत्ती मुलांमधे वाटायची नव्हती.

वय झाल्यावर त्याला, त्याच्यासाठी स्वयंपाक करण्यास, धुणेंभांडी करण्यासाठी कुणीतरी पाहिजे असे वाटूं लागले. मुळातच कंजूष असल्याने कामासाठी बायकोमुलें असलेला माणूस त्याला नको होता. त्यामुले विनायकाच्याबद्दल माहिती कळताच त्याला आनंद झाला हे सांगायला नकोच. रघुवीरला जसा नोकर हवा होता तसाच तो असल्याने विनायकाला तावडतोब काम मिळाले. पण रघुवीर त्याच्या अति काटकसर करण्याच्या स्वभावाने विनायकाला फार कटकट करत असे. तो स्वतः अतिशय कमी खात असे आणि विनायकलाही पोटभर खाऊ देत नसे.

दिवाळीचा दिवस होता. गांवातल्या सगळ्या घरांत तयारीची गडबड चालू होती. लोकांनी घरें स्वच्छ करुन सजविली होती. खूप तऱ्हेची पक्वान्नें बनविली होती. विनायकाने पण रीतीप्रमाणे बनणारे न सांगताच ते बनवले होते. कांही झालं तरी दिवाळी हा सण आहे, तेव्हां मालक रागवणार नाहीत असे त्याला वाटले.

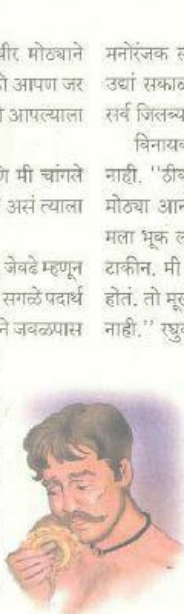
रघुवीर दिवाळीच्या दिवशी जेवायला बसला, तेव्हां टेबलावरील इतके पदार्थ पाहून तो थक्कच झालाल. दांतओठ खात त्याने विनायकाला विचारले "हे काय? तू काय पूर्ण आठवड्याचा स्वयंपाक केला आहेस कां?"

विनायक हळूंच म्हणाला "मालक, आज दिवाळी आहे. वर्षातला एक दिवस तरी

"हो, नक्कीच! कां नाही?" रघुवीर मोठ्याने म्हणाला. कारण त्याला असे वाटले की आपण जर याविरुद्ध कांही बोललो तर हा स्वैपाकी आपल्याला तुच्छ लेखेल.

"अन्नावर पैसे उधळायचे! आणि मी चांगले सुग्रास अन्न याला खायला कां देऊं?" असं त्याला वाटलं.

रघुवीरने ठरवले कीं हे चविष्ट पदार्थ, जेवढे म्हणून आपल्याला खाता येतील तेवढे खायचे. सगळे पदार्थ खूपच चवदार झाले होते, त्यामुळे त्याने जवळपास सगळे पदार्थ खाऊन टाकले. आता त्याचे पोट चांगले गोलगरगरीत फुगले. पण, अरेरे! कितीही प्रयत्न केला तरी रघुवीरला जिलब्या खाता येईनात. तरी त्या स्वार्थी मालकाला आपल्या नोकराला जिलब्या खाऊन द्यायच्या नव्हत्या. म्हणून आपल्या स्वैपाक्याला जिलब्या खाता येणार नाहीत अशी युक्ती करायची त्याने ठरविली.

"विनायक, जिलब्या केल्यानंतर कांही वेळानंतरच खायला चांगल्या लागतील. तेव्हां त्या बाजूला ठेवून दे. मी त्या संध्याकाळी खाईन." तो म्हणाला.

लौकरच रात्र झाली. तरी रघुवीरला कांही भूक लागली नाही. पण त्याला सगळ्या जिलब्या स्वतः खायच्या होत्या. म्हणून त्याने विनायकला बोलवले आणि म्हणाला "आपण आपल्यांत एक स्पर्धा खेळूंया. त्याने या सणाला आणखी रंगत येईल. आपण आज रात्री झोंपी जाऊन्या आणि कांहीतरी मनोरंजक स्वप्नें पाहाण्याचा प्रयत्न करूया. जो उद्यां सकाळी जास्त चांगले स्वप्न सांगेल त्याने सर्व जिलब्या खायच्या."

विनायक मालकाला उलट उत्तर देऊं शकला नाही. "ठीक आहे मालक." तो म्हणाला. रघुवीर मोठ्या आनंदात झोपायला गेला. 'उद्यां सकाळीं मला भूक लागेल आणि मी त्या जिलब्या खाऊन टाकीन. मी असं सांगीन की माझंच स्वप्न, छान होतं. तो मूर्ख मला कांही उलटं उत्तर देऊं शकणार नाही." रघुवीरने विचार केला.

थोड्याच वेळांत विनायकाला आपला मालक मस्त घोरत असलेला ऐकूं आला. तावडतोब तो पाय न वाजवता स्वयंपाक घरांत गेला. पोट भुकेने गुरगुरत होते. त्याने जिलब्या ठेवलेल्या डब्याचे झांकण उघडले.

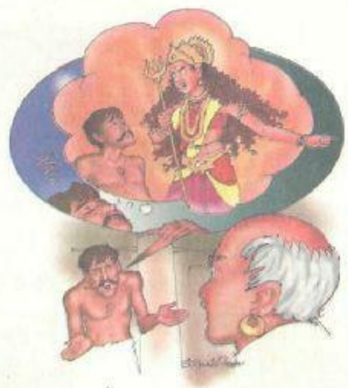
"हं ... जिलब्या काय मस्त दिसतायत!" त्याने बिचाऱ्याने सकाळपासून कांहीच खाल्लेले नव्हते. पण त्याच्या मालकाने मात्र बरेचसे अन्न फस्त केलेले होते. त्याने सगळ्याच्या सगळ्या जिलब्या खाऊन टाकल्या आणि तो झोंपी गेला.

रघुवीर दुसऱ्या दिवशी सकाळीं उठल्यावर त्याने विनायकला विचारले, "हं सांग, काल तू कोणते स्वप्न बघितलेंस?"

"मालक, काल रात्रीं मी फार भयानक स्वप्न पाहिले." आपले हात छातीशी घट्ट धरत विनायक म्हणाला.

"मला काय स्वप्न पडले ते तुला ऐकायचे नाही कां?" मला फारच छान स्वप्न पडले. मी

एका सुंदर राजकन्येशी लग्न केले आहे. आणि तिच्या राज्याचा राजा झालो आहे. माझा राज्याभिषेक झाल्यावर मी आणि राणी, सर्व दरबारी, मानकरी, यांच्या गर्दीत दरबारांत बसलो आहोत. आम्ही दिवसभर राज्यांतल्या उत्तमोत्तम गायक व नर्तकांचे गायन, नर्तन व वादन ऐकतो आहोत, आणि मजा करत आहोत." रघुवीर म्हणाला. "पण तू तुझ्या स्वप्नाबद्दल मला कांही सांगितले नाहीस."

खिन्नपणे विनायक म्हणाला "मालक, जशी मला झोप लागली तशी काली माता माझ्यासमोर उभी राहून रागवून ओरडत म्हणाली, "दुर्देवी माणसा, या आनंदाच्या दिवशी सकाळपासून रात्रीपर्यंत तुझी उपास करायची हिम्मतच कशी झाली? आता स्वयंपाकघरांत जाऊन लौकर जिलब्या खा. नाहीतर मी तुझा गळा दाबीन." तिने मला धाक घातला. मी घाबरत म्हणालो, "हे माते! मी जिलब्या खाऊं शकत नाही. माझे मालक आणि माझं असं ठरलंय की ज्याला पडलेले स्वप्न सर्वोत्तम असेल त्यानेच जिलब्या खायच्या. आता मी माझे वचन मोडूं शकत नाही. पण ती माझे कांही न ऐकता म्हणाली, "तावडतोब स्वयंपाकघरात जाऊन जिलब्या खा. माझं ऐकले नाहीस तर मी तुला मारुन टाकीन. मालक, मला दिवाळीच्या दिवशी मरायचे नव्हते म्हणून मला जिलब्या खायला लागल्या."

मालकाला या लांबलचक गोष्टीमुळे वैताग आला. तो म्हणाला "आवाजाने मला कशी जाग आली नाही? मी तर शेजारच्या खोलींतच झोपलो होतो. तू मला हाक मारली असतीस तर मी तुझ्या मदतीला आलो असतो. शहाण्या, तू त्या एवढ्या सगळ्या जिलब्या खाण्याची गरज नव्हती."

"मालक, तुमची मदत घ्यावी असं मला वाटलं. पण तुम्हीतर राणीबरोबर त्या मोठ्या दरबारांत होता. तुमच्या भोवती दरबारी, गायक, वादक, नर्तक यांचा गराडा होता. शेवटी धाडस करून मी तुमच्या जवळ यायचा प्रयत्न केला, तर शिपायांनी मला अडवून हाकलून दिले. ते मला तुमच्या जवळ येऊं देईनात." विनायक शक्य तेवढ्या दीनवाण्या आवाजात म्हणाला.

रघुवीरला बोलायला तोंड नव्हते. आपल्या मूर्खपणाची त्याला लाज वाटली. विनायक त्याच्यापेक्षा सवाई हुषार निघाला. आणि रघुवीरला कांही हा विश्वासू व चांगला नोकर गमवायचा नव्हता. त्यानंतर तो स्वतःतर नीट जेवूं लागलाच, पण विनायकलाही भरपूर जेवण देऊं लागला.

CHANDOBA (Marathi) DECEMBER 2001 Regd. with RNI. No. 1093/57
Registered No. TN/Chief PMG-869/2001

